

УДК 37.03

Інна Іншакова

ВПЛИВ СІМ'Ї НА ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Сімейне виховання – одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків із повсякденним впливом сімейного побуту. Головне завдання сімейного виховання – підготовка дітей до життя в наявних соціальних умовах, набуття ними знань, умінь і навичок, необхідних для нормального формування особистості в умовах родини.

Питання впливу сім'ї на формування особистості дитини є досить актуальним, йому присвячено книги, підручники, кандидатські дисертації, статті. Зокрема, розвиток сімейної педагогіки розглядали Єпіфаній Славинецький, Симеон Полоцький. Аналіз сімейного виховання міститься в роботах О. Радищева, М. Новикова. Проблема сім'ї та домашнього виховання відображена у творчості М. Добролюбова, М. Пирогова, В. Белінського, О. Герцена. У II пол. XIX – поч. XX ст. сімейне виховання відобразилося у працях К. Ушинського, М. Шелгунова, П. Лесгафта, П. Каптерева та ін. II пол. XXI ст. характеризується експериментальним вивченням сім'ї: Є. Арнаутова, Т. Маркова, В. Титаренко та ін. Праці сучасних учених присвячені проблемі психології сім'ї, тактиці домашнього виховання (А. Кошелева, А. Співаковська та ін.).

Зважаючи на актуальність проблеми, мету статті ми вбачали у з'ясуванні впливу сім'ї на всебічний розвиток особистості дитини.

Існує багато визначень поняття «сім'я» з наукової точки зору. Сім'я – це геніальне творіння природи й суспільства. Зв'язок між двома особами різної статі, що називається шлюбом, – це не просто природний союз і не просто цивільний договір, а передусім моральний союз, який виникає на основі взаємної любові, на довірі, які поєднали свої долі, мають надмету – продовжити рід людський, народити й виховати дитину [1, с. 21]. Або сім'я – суспільний механізм відтворення людини, мала група, заснована на стосунках: взаємини між чоловіком і дружиною, батьками й дітьми, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою [3, с. 236].

Із зазначених термінів ми бачимо, що саме через сім'ю відбувається виховання дитини.

Сім'я здійснює виховний вплив на дитину з перших днів народження. Засоби догляду й годування, загальний режим формують у дитини перші звички, від яких залежить подальша її поведінка. Завдання батьків полягає в розвитку мислення й мови дітей, активності й витримки, самостійності в різних виявах життєдіяльності, прищепленні навичок самообслуговування тощо. У шкільному віці, коли основним

змістом життя стає навчальна діяльність і формується характер, важливо, щоб родина підтримувала тісний зв'язок зі школою, заохочувала дітей до посильної праці й участі в громадській роботі, привчала їх до чіткого режиму дня. Завдання батьків – допомагати дітям виробити твердий характер, розумно розширюючи самостійність, підвищуючи їхню роль у житті домашньому і шкільному, в обранні майбутньої професії тощо [3, с. 236].

Виховання – процес, у якому взаємно впливають один на одного і ті, хто виховує, і ті, кого виховують. Він передбачає як здійснення батьками цілеспрямованих дій, спрямованих на досягнення певного результату, так і не свідомого впливу на дитину, який виникає постійно в процесі їх спілкування.

Багато прикрих помилок і педагогічних вад у сімейному вихованні й навчанні дітей буває саме в тому, що батьки не завжди ознайомлені з тим педагогічним мінімумом, яким повинен оволодіти кожен, хто взявся за таку відповідальну й таку важливу для суспільства справу, як догляд і виховання підростаючого покоління [4, с. 25].

У Сімейному кодексі України (розділ 3, ст. 150) чітко перелічені обов'язки батьків щодо виховання розвитку дитини, але, на жаль, практичний досвід свідчить про часте нехтування цими правилами:

- батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини;
- батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток;
- батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя;
- батьки зобов'язані поважати дитину;
- передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї;
- забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини;
- забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Дослідник Я. Корчак стосовно виховання дитини зауважував наступне: «Виховання дитини – це не втішна розвага, а завдання, яке вимагає капіталовкладень – важких переживань, зусиль, безсонних ночей і багато-багато думок». Таким чином, найважливішою функцією сім'ї є виховна функція.

І. В. Гребенніков виокремлює три аспекти виховуючої функції сім'ї:

1. Виховання дитини, формування її особистості, розвиток здібностей.
2. Систематичний виховний вплив сімейного колективу на кожного

свого члена протягом усього життя.

3. Постійний вплив дітей на батьків (інших членів сім'ї), що спричиняє їх самовиховання.

У родині повинні виховуватися як дорослі, так і діти. Ще К. Д. Ушинський зазначав, що естетично впливати безпосередньо на дітей – важко і що треба дорослим давати естетичну освіту. Статуї, картини, природа впливають скоріше на дорослих, а вони вже вносять цей вплив у життя, в слова, в рухи тіла, в домашнє середовище, в одяг, у поведінку з дітьми, – і вже в цій формі діти сприймуть прекрасне.

Від дорослих залежить, як дитина буде в подальшому сприймати світ: у позитивному чи негативному плані. Дитина як губка усмоктує взаємостосунки в родині. Добробут людини в сім'ї переноситься на інші сфери взаємостосунків у дитячому садку, школі та ін. Якщо немає між батьками й дитиною душевної близькості, то це може призвести до негармонійного розвитку особистості дитини.

Оскільки виховання – головна сфера діяльності старших поколінь, то до батьків обставини життя ставлять вагомі соціально-психологічні й педагогічні вимоги:

- почуття високої відповідальності перед собою й людьми за виховання дітей в ім'я майбутнього;
- фізичне здоров'я батьків, що має забезпечити народження здорового потомства й створити належні умови для розвитку й виховання дітей;
- генетична грамотність;
- достатня психолого-педагогічна культура;
- любов до дітей;
- володіння справжнім авторитетом;
- знання досвіду народної педагогіки у вихованні дітей;
- створення в сім'ї умов для всебічного гармонійного розвитку особистості;
- здатність формувати в сім'ї культ Матері й Батька;
- добре розвинені почуття материнства й батьківства [1, с. 109].

Деякі дослідники говорять про найважливішу якість батьків, зокрема матері, це розвинене почуття материнства. Завдяки цьому формується соціально-психологічне багатство дитини. Мати в родині виступає як захисниця свого дитя, вона вчить самозбереженню, умінню вижити, ще в утробі мати і дитина тісно пов'язані між собою. Мати повинна багато «працювати над собою», неупинно вдосконалюватися. Звісно, батько не замінить матері, але йому відводиться теж певна роль у сім'ї щодо виховання особистості дитини. Відомо, у кожній родині свої традиції і правила, але загальноприйнята думка, що саме батько дитині прищеплює почуття обов'язку, працелюбності, вміння захистити себе. Саме між батьком і сином, або матір'ю і донькою відбуваються довірливі бесіди.

Чим старша дитина, тим більше відповідальності лягає на плечі батьків. У сучасному світі, де прогресує новітня техніка, на дитину впливає багато зовнішніх факторів (дитячий садок, школа, учителі, родичі, друзі, комп'ютер, інтернет та ін.), і тому батьки повинні цікавитися, що відбувається у світі, щоб мати змогу дати цінні поради своєму чаду. Щоб не втратити перед дитиною авторитет, батьки повинні рости разом зі своїми дітьми. У батьків єдина мета – виростити дитину фізично та морально здоровою, розкрити її творчі здібності, дати їй освіту.

Важливою частиною емоційного фону сімейного життя є повага та любов між батьками. У деяких сім'ях як батько ставиться до матері, так і дитина переймає свою поведінку до неї.

Також існує демографічний фактор, який показує, що структура і склад сім'ї (повна, неповна, одnodітна, багатодітна та ін.) безсумнівно впливають на виховання дітей. У гармонійній повній родині взаємостосунки між усіма членами будуються на любові, розумінні, це дає змогу творчо виявити себе дитині в тому чи тому виді діяльності.

У деструктивних сім'ях, де батьки не можуть знайти спільної мови, більш за все страждають діти, бо мають ще не стійку психіку, і вважають себе не потрібними, покинутими в цьому світі. Це все безумовно впливає на розвиток особистості. Адже фундамент закладається ще в дитинстві, і вже важко змінити людину у дорослому віці.

Найбільш нестійка психіка дитини в неповних родинях. Мати намагається своєю увагою, турботою, піклуванням замінити батька. Тим самим бере на себе вдвічі більше відповідальності. Занадто контролюючи своє дитя, вона виховує несаможиттєву, емоційно вразливу, егоїстичну особистість. Дитина повинна мати вибір, власну позицію і не боячись висловлювати свої бажання, думки та міркування.

Соціальний вплив тих, хто нас оточує, може активно відбиватися на соціальному розвитку дитини, сприяти формуванню тих чи тих особливостей характеру, якостей, поведінки. Народна мудрість, спираючись на багатовіковий досвід виховання дітей, стверджує:

1. Якщо дитина живе серед добра й чуйності, вона вчиться бути доброю й чуйною, турбуватися про інших.
2. Якщо дитина відчуває заохочення – вона пізнає свою цінність.
3. Якщо дитина знаходить розуміння – вона стає терплячою.
4. Якщо дитина живе серед ворожнечі – вона вчиться «воювати».
5. Якщо дитина зустрічається з насміхом – вона стає несміливою.
6. Якщо дитина живе в атмосфері радості, мажору (бадьорості) – вона виявляє життєрадісність у своїх діях [1, с. 35].

Батькам не треба забувати, що навколишній світ теж впливає на фізичний, психічний розвиток дітей. Потрібно залучати дітей до догляду за квітами, домашніми тваринами, і тим самим розвивати у дитини почуття добра, турботи, співчуття.

Формування позитивних звичок поведінки – одна із задач сучасної сім'ї. Ці звички, які торкаються основних, важливих для морального розвитку дітей галузі соціальних відношень, допомагають їм правильно орієнтуватися в навколишньому середовищі. До них належать звички дотримання чистоти, порядку, поваги до старших та ін.

Стиль взаємовідношень дорослого із дитиною багато в чому визначає ступінь усталеності дисциплінованості дитини. Різкі, нестримані, нетерплячі батьки створюють напружену обстановку: часті нотації, крики визивають у дитини негативні емоції, знижується працездатність, що веде за собою недотримання норм і правил поведінки [2, с. 129]. Батькам треба частіше звертати увагу на поведінку дитини, адже від перевтоми (як розумової, так і фізичної) падає інтерес до діяльності, виникає дратівливість. У такому випадку батьки не повинні сварити дітей, а надати їм можливість відпочити й набратися сили. Не треба забувати, що за характером діти можуть бути або сангвініком, або меланхоліком. Перший – легко пристосовується до нових обставин, може чітко змоделювати свою подальшу поведінку, виявляє ініціативу. Другий, навпаки, спокійний, більш замкнутий, воліє йти за лідером. Ці обставини теж треба враховувати батькам і не вимагати від дитини того, що за своєю природною сутністю вона не може зробити. До кожної дитини треба мати індивідуальний підхід.

Отже, сім'я – це перший та найбільш значущий виховний інститут у житті людини. Найголовніша роль у сімейному вихованні відводиться культурним цінностям родини. Саме від родини залежить, якою виросте їх дитина, як вона буде сприймати оточуючий світ та оточуючих людей. І слід не забувати, що «вади дитини не народжуються, а виховуються». Тільки дотримання всіх перелічених вище правил і норм поведінки дадуть змогу виховати батькам всебічно розвинену особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання : навчальний посібник / Анатолій Іванович Кузьмінський, Віталій Лукич Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 324 с.
2. Куликова Т. А. Семейная педагогика и домашнее воспитание : учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений / Татьяна Абрамовна Куликова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 232 с.
3. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. – К. : «ЕксОб», 2004. – 304 с.
4. Ушинський К. Д. Про сімейне виховання / Костянтин Дмитрович Ушинський / упоряд. О. Т. Губко. – К. : Радянська школа, 1974. – 150 с.